

רחמים שר-שלום, "התפשטותו של המנהג האחיז לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים"
 יודעי בינה ו (תשפ"ו), מאמר 4, גירסה 1

התפשטותו של המנהג האחיז לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים רחמים שר-שלום

בתלמודים ובמקורות הקדומים אין אנו מוצאים הנחיות על מועדי הפתיחה והסיום של מחזור הקריאה בתורה וגם לא נמצא בהם מה מספרם של הפרשות בתורה. בזהר מוצאים רמזים על חלוקתה הקדומה של התורה ל-50 חלקים. חמשים הוא המספר הגבוה והשלם של שערי הבינה כמובא בתלמוד (נדרים לח ע"א): "חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה חסר אחת". גם מספר שערי הקדושה הם חמשים. התורה הייתה מחולקת אפוא לפי השיטה העשרונית וכל חומש היה מחולק ל-10 חלקים. אחרי תקופת התלמוד, ככל הנראה בתקופת הגאונים, התפשטה בגולת בבל קריאת התורה במחזור שנתי עם מועדים קבועים לפיהם יתחילו את מחזור הקריאה מיד בשבת הראשונה שאחרי יום שמחת תורה ויסיימו את קריאתה ביום האחרון של מועדי תשרי שהוא יום שמחת תורה. כך שמחזור הקריאה בתורה יסגור מעגל ולא תהיה אפילו שבת אחת שמפסקת בין תחילת קריאתה לבין סיומה. רב סעדיה גאון מציין ש"ראש שנת הפרשות הוא יום כ"ד בתשרי היינו היום שאחרי שמחת תורה" (סידור רס"ג "מקיצי נרדמים", עמ' שסה). ישנן הוכחות שבראשית תקופת הגאונים עוד לא היו זמנים קבועים ואחידים לתחילת מחזור הקריאה וסיומה והיו קהילות שסיימו את מחזור הקריאה בשבת האחרונה של השנה. קביעה זו של רס"ג שראש שנת הפרשות הוא כ"ד בתשרי באה ללמדנו שבימינו כבר היה מקובל המנהג הנהוג בימינו על מועדי הפתיחה והסיום של מחזור הקריאה בתורה.

חלוקת התורה ל-53 פרשות

כדי לעמוד במשימה זו של קריאת התורה במחזוריות קבועה וזמנים מוגדרים הוחלט אז על חלוקת התורה לפי מספר השבתות בשנים מעוברות. כי בשנים פשוטות יכלו לחבר לפי הצורך שתי פרשות בשבת. חישבו ומצאו שלפי הלוח הקבוע יש בשנה מעוברת בד"כ 55 שבתות. עם זאת מצאו שבכל שנה יש לפחות שתי שבתות בהן חלים מועדי התורה שאין קוראים בהן את פרשת השבוע אלא את הקריאה המיוחדת לחג, לפי זה דרושים לנו לכל היותר 53 פרשות לכן החליטו להעמיד את מספרם של הפרשות השבועיות על 53. זה נעשה ע"י חלוקה מחודשת של החלוקה הקדומה. את בראשית חילקו ל-12 פרשות ואת חומש שמות ל-11 פרשות ובשלושת החומשים ויקרא במדבר ודברים נשארה החלוקה העשרונית הקדומה. ואכן בכל המקורות מתקופת הגאונים ועד לפני כ-400 שנה, אנו רואים שמניין הפרשות בתורה עמד על 53

רחמים שר-שלום, "התפשטותו של המנהג האחייד לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים"

יודעי בינה ו (תשפ"ו), מאמר 4, גירסה 1

תחנות ביניים בהן נפגשים המנהגים השונים

בתקופת הגאונים וגם שנים רבות אחריה רווחו מנהגים שונים בחיבור פרשות וחלוקתן ומאידך נוצרה מגמה למנוע הבדלים בין המנהגים השונים לאורך השנה ולכן קבעו תחנות ביניים בהן ייפגשו כל המנהגים. לשם כך יצרו 4 תחנות מפגש לכל המנהגים וגם נתנו להם סימני זכירה:

1. **פקדו ופסחו.** לקרוא את פרשת צו (שתרגומה 'פקד') בשבת שלפני פסח.
 2. **מנו ועצרו.** לקרוא את פרשת במדבר (בה מובא מניין בני ישראל) לפני עצרת (שבועות).
 3. **צומו וצלו.** לקרוא את פרשת ואתחנן (תרגומה 'וצלית') אחרי צום תשעה באב.
 4. **קומו ותקעו.** לקרוא את פרשת נצבים לפני ראש השנה בו תוקעים בשופר.
- לקריאת צו לפני פסח הוסיפו הערה שבשנים מעוברות יקראו לפני פסח את פרשת מצורע. היו קהילות שהתעלמו מהערה זו לקרוא לפני פסח בשנה מעוברת את פרשת מצורע והחליטו שגם בשנה מעוברת יקפידו לקרוא לפני פסח את פרשת צו.

המנהג לקרוא את פרשת צו בשבת שלפני פסח גם בשנים מעוברות

מנהג זה של קריאת פרשת צו בשבת שלפני פסח גם בשנים מעוברות ראוי להציגו כאן כדוגמא למנהגים השונים שרווחו בעבר בשיבוץ של הפרשות בלוח השנה. כדי לעמוד במשימה זו של קריאת צו לפני פסח גם בשנים מעוברות לקחו את 4 הפרשות: תצוה, כי תשא, ויקהל ופקודי שבסוף חומש שמות, פרשות שנקראות בשנים פשוטות בד"כ בשבתות של חודש אדר וחילקו כל פרשה לקריאה בשתי שבתות וכך קיבלו 8 חצאי פרשות אותם קראו בשני חדשי אדר שבשנים המעוברות. תופעה מעניינת: במנהג זה נוצר לפעמים מצב שאת ויקהל ופקודי קראו בשנה פשוטה בשבת אחת ובשנה מעוברת ב-4 שבתות. מנהג זה של קריאת צו לפני פסח גם בשנים מעוברות מובא בלוחות השנה שבנספח למחזור ויטרי. ושם ציינו שרבונו תם ראה לנכון לבטל מנהג זה של חלוקת פרשה לשתי שבתות וקבע שבשנה מעוברת יקראו לפני פסח את פרשת מצורע. וכאשר התברר שבשנה מעוברת בה חל פסח ביום חמישי יהיה צורך לחלק פרשה כדי לקיים את הכלל "מנו ועצרו" הנ"ל היו שנהגו במקרה זה (כפי שציין זאת ראב"ח בספר העיבור) לחלק את משפטים או את כי תשא. גם כאן קבע רבנו תם שלא לחלק את הפרשות הנ"ל ופסק שאין להקפיד על קריאת במדבר לפני שבועות ואפשר לקרוא במקרה זה את פרשת אחרי לפני פסח ואז יקראו לפי שבועות את פרשת נשא ולא את במדבר.

חלוקתה של פרשת נצבים לקריאה בשתי שבתות

בעקבות תיקונו של רבנו תם בטל הצורך לחלק פרשות, ונשארה רק פרשת נצבים אותה היו מוכרחים לחלק לשתי שבתות בשנים בהן ראש השנה חל ביום שני או שלישי. למעשה יכלו לחלק את פרשת כי תצא הארוכה שבה 110 פסוקים ולא את נצבים שיש בה רק 70 פסוקים. אכן, יש עדות למנהג לחלק את "כי תצא". לפי מנהג זה יצא שקראו בשבת שלפני ראש השנה את פרשת כי תבוא הידועה כפרשת הקללות. אמנם עזרא תיקן להם לישראל לקרוא את פרשת הקללות לפני ראש השנה למען "תכלה שנה וקללותיה" אבל נוכל להניח שלא הייתה כוונתו שיש לקרוא פרשה זו דווקא בשבת הסמוכה לראש השנה אלא באחת השבתות שלפני רה"ש. כך הבינו חז"ל את תקנת עזרא שהחליטו להרחיק את פרשת כי תבוא מהשבת הסמוכה לראש השנה וזאת כדי למנוע מציבור השומעים עוגמת

רחמים שר-שלום, "התפשטותו של המנהג האחיד לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים"

יודעי בינה ו (תשפ"ו), מאמר 4, גירסה 1

נפש בשמעם את הקללות הקשות דווקא בשבת שלפני ראש השנה. גם המנהג שמצאנו לסיים את מחזור הקריאה לפני ראש השנה או מיד בתחילת השנה יכול להעיד שאת פרשת הקללות קראו לא ממש בשבת האחרונה של השנה אלא באחת השבתות שלפני ראש השנה.

חלוקת "נצבים" לשתי פרשות

במועד מאוחר (לא ידוע מתי ולא ע"י מי) הוחלט לחלק את פרשת נצבים בה 70 פסוקים לשתי פרשות נפרדות: את המחצית הראשונה של הפרשה ובה 40 פסוקים המשיכו לקרוא בשם "נצבים" ואותה קראו תמיד לפני רה"ש, ואת המחצית השנייה מ"וילך משה" ובה 30 פסוקים קראו "וילך", ואותה קראו לפעמים לפני ראש השנה יחד עם פרשת נצבים, ולפעמים קראו אותה אחרי רה"ש כפרשה נפרדת ב"שבת שובה" היא השבת שבין ראש השנה ליום כיפור. לפי זה קבעו שאין להתייחס לפרשת נצבים כאל פרשה הנחלקת לשני חלקים לקריאה בשתי שבתות, אלא כאל שתי פרשות נפרדות (פרשת נצבים ובה 40 פסוקים ופרשת וילך ובה 30 פסוקים) שנוכל לחבר אותן כאשר יש צורך בכך. בדרך זו של חלוקת נצבים לשתי פרשות "נוספה" לנו פרשה, והתפשטה מסורת שהתקבלה על כל קהילות ישראל לפיה מספר הפרשות בתורה הוא חמישים וארבע. מכאן ואילך שוב אין מחלקים פרשות, והמושג "לחלק פרשה" שהשתמשו בו בעבר במנהגים השונים נמחק לגמרי מהלקסיקון של פרשת השבוע. מכאן ואילך אין אנו אומרים (כמו שכותב רס"ג בסידורו) לחלק את פרשת נצבים (כדי לקרוא את חציה השני מ"וילך משה" אחרי רה"ש), אלא פשוט לפעמים אנו מחברים את פרשת נצבים עם פרשת וילך וקוראים את שתיהן בשבת שלפני רה"ש ולפעמים הן נפרדות ואז קוראים את פרשת נצבים לפני רה"ש ואת פרשת וילך אחרי רה"ש.

בשנים בהן חל יום ראשון של רה"ש ביום שני או ביום שלישי יש אחרי רה"ש שתי שבתות פנויות לקרוא בהן את פרשת השבוע, לכן במקרה כזה נקרא את פרשת נצבים לפני רה"ש; את פרשת וילך בין רה"ש לכיפור והיא תהיה "שבת שובה" ואת האזינו בין כיפור לסוכות. אבל כאשר רה"ש יחול ביום חמישי או בשבת יש בין רה"ש לסוכות רק שבת אחת פנויה ואז נקרא בשבת זו את פרשת האזינו והיא תהיה "שבת שובה" ואת פרשת וילך' נחבר ל'נצבים' לקריאה בשבת שלפני ראש השנה.

ניסוח חדש לסימן "ב"ג המלך פת וילך"

בעבר כאשר וילך' הייתה חלק מפרשת 'נצבים', הסימן שנתנו לחלוקת נצבים היה "ב"ג המלך פת וילך", שפירושו: כאשר ראש השנה (=המלך) חל ביום שני או שלישי - פת (=חתוך) את וילך מפרשת נצבים וקרא את וילך אחרי רה"ש.

אבל בימינו כאשר פרשת וילך היא פרשה בפני עצמה ואין אנו חותכים את וילך מנצבים, אלא פשוט: כאשר רה"ש חל ביום שני או ביום שלישי אנו קוראים את פרשת וילך אחרי ראש השנה. ואם ראש השנה חל ביום ה' או ז' מחברים את וילך עם נצבים וקוראים את שתי הפרשות לפני ראש השנה ואחרי רה"ש קוראים את "האזינו". לפיכך מוצע כאן לשנות את הסימן ל:

רחמים שר-שלום, "התפשטותו של המנהג האחיד לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים"

יודעי בינה ו (תשפ"ו), מאמר 4, גירסה 1

ב"ג המלך - וילך אחרי המלך המלך כנ"ל הוא כינוי לראש השנה

מובנו : כאשר **המלך** (=ראש השנה) יחול ביום ב' או ביום ג', נקרא את "וילך" בשבת שאחרי ראש השנה (המלך) ואז פרשת וילך היא "שבת שובה". וכאן אני מציע להשלים את הסימן ל :

ה"ז המלך - "האזינו" אחרי המלך

שמובנו : אם רה"ש חל ביום ה' או ז' (כמו בשנה זו תשפ"ז הבעל"ט שרה"ש חל בשבת) נקרא בשבת שבין ראש השנה לכיפור את האזינו והיא "שבת שובה".

סיכום הכללים הנהוגים בימינו בחיבור פרשות

ישנן 7 זוגות של פרשות העשויות להתחבר

1. ויקהל ופקודי
2. תזריע ומצורע
3. אחרי וקדושים
4. בהר ובחקותי
5. מטות ומסעי
6. חוקת ובלק
7. נצבים וילך

ואלה הכללים הנהוגים בימינו בחיבורן של הפרשות הנ"ל :

1 - 5. חמשת הזוגות הראשונים

בשנים פשוטות הן מחוברות חוץ מאשר בשנה שלמה בה חל ליל הסדר. במוצאי שבת שאז אין מחברים את ויקהל ופקודי.

בא"י אין מחברים גם את בהר ובחקותי כאשר פסח חל בשבת.

בשנים מעוברות פרשות אלה הן נפרדות. חוץ מאשר בשנים בהן רה"ש חל בשבת או כאשר פסח חל ביום חמישי שאז מחברים את מטות ומסעי. בחו"ל מחברים את מטות ומסעי גם כאשר א' של פסח חל בשבת.

6. **חוקת ובלק מחוברות בחו"ל בלבד** בשנים בהן יחול פסח ביום חמישי.

7. **נצבים וילך מחוברות** רק כאשר ראש השנה - חל ביום חמישי או שבת.

חיבור חוקת-בלק וחיבור נצבים-וילך אינו קשור לשנים פשוטות או מעוברות חיבורם כנ"ל נוהג הן בשנים פשוטות והן בשנים מעוברות.

רחמים שר-שלום, "התפשטותו של המנהג האחיז לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים"

יודעי בינה ו (תשפ"ו), מאמר 4, גירסה 1

בתקופת התלמוד הייתה "זאת הברכה" שקראו אותה שנית בסיום מועדי תשרי –

קריאה של חג

בתלמודים לא נאמר מתי התחיל המחזור השנתי ומתי הסתיים. אך מן המקורות ניתן ללמוד שבתחילה היה נהוג לסיים את מחזור הקריאה בתורה לפני יום כיפור או מה שמתקבל מדברי ר' יהודה הברצלוני (להלן) לפיו מחזור הקריאה הסתיים בשבת שלפני ראש השנה. ר' יהודה הברצלוני שחי בראשית המאה השתים-עשרה כותב על מנהג קדום לקרוא ביום הכיפורים בעת המנחה מן "בראשית" עד "יום אחד" ונימוקו לסתום פי שטן: "כי כל עשרת ימי תשובה השטן עומד להשטין את ישראל ואומר: התורה שנתת לישראל כבר גמרו אותה ולא חוזרים לקרוא אותה. מדברים אלה ניתן להסיק שסיימו לקרוא את התורה לפני עשרת ימי תשובה כלומר לפני ראש השנה. עוד ניתן ללמוד מכאן שקריאת התורה הסתיימה בשבת האחרונה של השנה אבל את תחילת מחזור הקריאה הם דחו לאחר מועדי תשרי כי לא רצו להתחיל את המחזור החדש בין הזמנים של מועדי תשרי. השטן מנצל אפוא את ההפסקה שעשו ישראל בקריאה על הסדר כדי לקטרג עליהם.

'זאת הברכה'-מקריאה של חג לקריאה של סיום מחזור הקריאה

במסכת מגילה (ל"א א') מפרט התלמוד את הקריאות בתורה למועדי השנה ובין השאר נאמר שם: "יום טוב האחרון קורין 'כל הבכור'... למחר קורין 'זאת הברכה'" כלומר ליום האחרון של חגי תשרי בגולה (כ"ג בתשרי – יום טוב שני של שמיני עצרת) קבע התלמוד לקרוא את קריאת 'זאת הברכה' אותה כבר קראו (כך ניתן להבין מדברי ר' יהודה הברצלוני) בשבת שלפני ראש השנה. מכאן נבין שקריאת "זאת הברכה" שקבע התלמוד בשביל היום האחרון של חגי תשרי בגולה היא קריאת החג ולא הקריאה השוטפת של פרשת השבוע הנקראת כרגיל בשבת. בקריאתה של "זאת הברכה" ביום האחרון של חגי תשרי אנו נפרדים ממועדי תשרי עם ברכה, כדרך שאנו מסיימים את הברכה האמצעית של תפילות השבע בחגים "והשיאנו ה' א-להינו את ברכת מועדיך". לו הייתה זו קריאת סיום של מחזור הקריאה היה התלמוד אומר שמחר גומרים לקרוא את התורה ועושים שמחה לגומרה של תורה. אבל מה שנאמר שם הוא "למחר קורין זאת הברכה" ולפי העניין ניתן להבין שהתלמוד מתייחס לקריאה זו כקריאה של חג כמו שאר הקריאות שהובאו באותו מקום.

ננסה לתאר כאן איך התפתח המנהג המקובל היום לסיים את מחזור הקריאה בתורה ביום האחרון של מועדי תשרי:

בתקופת התלמוד קראו את "זאת הברכה" פעמיים. בפעם הראשונה היה זה בשבת האחרונה של השנה שחלפה והייתה זאת קריאה של פרשת השבוע בה סיימו בשבת האחרונה של השנה את מחזור הקריאה השנתי. ואילו בפעם השנייה הייתה זו קריאה של חג שקבע התלמוד לקרוא ביום האחרון של מועדי תשרי ואז קראו רק את הברכות שב"זאת הברכה" עד "ויעל משה".

עדות לכך שלא סיימו אז את הקריאה בתורה במותו של משה היא שההפטרה שבחר התלמוד לקריאה ביום זה היא "ויהי ככלות שלמה...ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל".

אבל לאחר שבתקופת הגאונים הנהיגו לסיים את מחזור הקריאה ביום האחרון של מועדי תשרי וקראו את "זאת הברכה" עד סופה במסגרת הקריאה שעל הסדר וסיימו את קריאת הפרשה במותו

רחמים שר-שלום, "התפשטותו של המנהג האחיד לקרוא את פרשת השבוע במועדים קבועים"

יודעי בינה ו (תשפ"ו), מאמר 4, גירסה 1

של משה, שינו הגאונים את ההפטרה התלמודית והנהיגו לקרוא במקומה את הפטרת "ויהי אחרי מות משה" ביהושע א'.

בהסבר זה טמונה התשובה לשאלת התוספות (במגילה לא ע"א) - קושיה שבעלי התוספות העלו ולא מצאו לה תשובה. והנה שאלתם:

למחר קרינן 'וזאת הברכה' ומפטירין 'ויעמוד שלמה'. ויש מקומות שנהגו להפטיר ב'ויהי אחרי מות משה' ושיבוש הוא, שהרי התלמוד אין אומר כן. ויש אומרים שרב האי גאון תיקן לומר 'ויהי אחרי מות משה' אבל אין יודעין הסברא מדוע שינה סדר התלמוד.

נצטרך להניח שבעלי התוספות לא יכלו להסביר מדוע שינה רב האי מסדר התלמוד משום שלא היו מודעים לכך שקריאת "זאת הברכה" שקבע התלמוד לקרוא ביום האחרון של מועדי תשרי הייתה קריאה של חג ולא קריאה במסגרת של "פרשת השבוע". כקריאה של חג הם קראו אז רק את ברכתו של משה ולא סיימו את קריאת הפרשה שעניינה מות משה. לכן אחרי שקראו את **ברכת** משה הפטירו ב**ברכת** שלמה. לעומת זאת בזמנו של רב האי התפשט המנהג לסיים את המחזור השנתי של הקריאה בתורה ביום האחרון של מועדי תשרי וקראו את פרשת "זאת הברכה" כולה במסגרת הקריאה שעל הסדר והשלימו את קריאת הפרשה **במותו של משה** ולכן היה זה הגיוני שיפטירו **"ויהי אחרי מות משה"**.

בהסבר זה טמונה תשובה לשאלה שהעלו בעלי התוספות: **מדוע שינה רב האי גאון מסדר התלמוד?** ואם בזמנם היו עדיין מקומות שנהגו לפי התלמוד הנה בימינו כולם נוהגים להפטיר ביהושע כפי שהורה לנו רב האי גאון.

ולסיום כאן המקום להזכיר גם את השפעת הגאונים בקביעת הפרשות העשויות להתחבר בשנה פשוטה. מי שעוקב אחרי המנהגים השונים בקביעת הפרשות העשויות להתחבר מגלה שמאז תקופת רס"ג ועד ימינו - תקופה של למעלה מאלף שנים - רווחו מנהגים רבים ושונים בפרשות העשויות להתחבר וגם בחלוקת הפרשות. והנה בסופו של דבר אנו מאמצים את שיטתו של רס"ג שקבע שהפרשות העשויות להתחבר בשנים פשוטות יהיו 4 הזוגות: **ויקהל ופקודי**; **תזריע ומצורע**; **אחרי וקדושים**; **בהר ובחקותי**. 4 זוגות אלה מחוברות במנהג האחיד בכל השנים הפשוטות חוץ משנה שקביעותה היא **השא** שאין מחברים בה את **ויקהל ופקודי** ובא"י אין מחברים גם את **בהר ובחקותי** בשנה בה א' של פסח חל בשבת. עם זאת נזכיר שלפי רס"ג אין מחברים לעולם את **מטות ומסעי**. עוד ראוי לציין שבמנהג האחיד הנהוג היום בוטלו כל המנהגים לחלק פרשות (בלי יוצא מן הכלל, גם אלה שהנהיג רס"ג) וכמו שנאמר לעיל המושג לחלק פרשות נמחק לגמרי מהלקסיקון של הלוח.